

The Corona Challenge: Textualism Versus Rationalism in Islam

Saied Soleymani

Religion and Health Studies Center, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran.
*Correspondence should be addressed to Mr. Saied Soleymani; Email: saied.soleymani.98@gmail.com

Article Info

Received: May 31, 2022

Received in revised form:

Jun 14, 2022

Accepted: Jun 29, 2022

Available Online: Sep 23, 2022

Keywords:

Islam

Rationalism

Corona

Textualism

<https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i-.38523>

Following the spread of the Covid-19 virus, the experts in other fields, along with the health experts, have been working hard to cope with the created challenge. These all have happened in an age that has been referred to as the age of enlightening by the Western world, which emphasizes maximum rationalism and reasoning or critical rationalism to make the teachings of revelation look invalid. In this respect, Islam has suggested a kind of moderate rationalism that is accompanied by the absolute rule of wisdom.

Human beings have always encountered questions. These questions have appeared in new and more challenging forms today. Some of these questions include whether the human wisdom data are matched with the revelation teachings, and whether practicing wisdom and religiosity are adaptable or one of them has to be sacrificed for the sake of the other. In the past, the West used to sacrifice wisdom and science for the teachings of Christianity and in the new age, they prefer maximum rationality and invalidating the religious teachings (1).

In response to the challenges created by the corona virus and new achievements in medicine, Islam has not limited itself to the constraints of the human teachings resolving the problems and shortcomings associated with rationalism and religiosity in a different way avoiding the trap of extremism. After the corona pandemic, Islam has faced two major types of challenges; one concerns those who consider the new scientific achievements as in conflict with the religious teachings in the discussions related to science and religion and cannot bear the compliance of religion with health with respect to setting new corona-related rules and manners and the feeling of confrontation between religion and health has been created in them. Another group includes those who fight against the superficial and basic meaning of the terms used in religious texts and have a textualist approach toward religion. The common point between these two groups is ignorance of rationalism and wisdom.

In this writing, these two challenges are examined in the Islamic world in two phases and the view of the pure Islam is mentioned in this respect.

First stage: the corona challenge and rationality in Islam
Setting new health rules and regulations during the spread of the

corona virus involves all fields including religion entailing limitation in this field as well. However, by ignoring the orders related to rationality in pure Islam, some cannot tolerate the practical compliance of religion with the field of health in observing the health protocols. Despite that, Islam and particularly the school of Imamiyah (Shia) manifest a form of moderate rationalism along with the absolute rule of wisdom in discovering the religious orders, which is presented in three points.

The first point is that all religious scholars, from the beginning of Islam until now and even the Innocent Imams (pbut) have referred people to experts in different issues. In their treatise of Islamic orders, they mention the rational obligation to refer to a scholar or expert and consider reference to an expert as necessary when there is a legitimate reason. In the field of human health against the corona virus, undoubtedly physicians and health experts are responsible for identifying the topics and relevance of these orders and the examples of these topics in medical issues and, naturally, this entails setting health regulations.

The second points concerns the existing Fiqh principles that are based on absolute rule of wisdom including the obligation to save one's life and the principle of obligation to prevent a possible loss and the principle of negation of loss. In explanations on these principles, even the probability of loss or fear of losing one's life has been considered as the requirement for obligation and religious duty.

The third point with regard to the topic of this writing is that there is no doubt in the field of religion that the issue of preserving one's life is a religious obligation and the reason for this religious order, besides the Holy Quran, the Prophet's tradition, and the consensus based on the Innocent Imams' (pbut), is the rule of the definitive practical reason; it means that in the processing inferring or extracting the religious order, the obligation to preserve one's life and the need to stick to the health regulations are the introduction to logical reasoning and these types of arguments are known as the "rational

independent evidence" by the religious scholars.

Based on these three points, the field of religion is the first to have observed the rules and regulations related to preserving life and body health because it considers the obligation to observe the rules as a rational as well as religious obligation. Based on this progressive view, the pure Islam not only sees no conflict between wisdom (science) and religion, but manifests a kind of alignment between health and religion with respect to dealing with the Covid-19 by moderate rationalism (2).

Second phase: Corona challenge and textualism in Islam

In religions like Islam, with the main reference of its followers being the revelation, the exact words of which include direct divine revelation, the appearance of schools that stick strictly to the superficial and basic terms used in religious texts is not far from expectation. The textualist approach to religion includes a wide range of individuals and groups and their common point is inattention to rationalism. Most textualists believe that rationalism and reasoning to find a deeper understanding beyond the appearance of the words is of no use. With this approach, they seek to attribute 'lack of reality of pandemic diseases' to Islam while the reality of pandemics is one of the achievements of the new medicine. Citing Al-Tayyebi, Allameh Majlesi (may God's mercy be upon him) mentions that as long as the medical principles do not violate the monotheistic principles, they are considered as valid by the Sharia. This group have referred to some statements like 'it is neither pandemic nor back luck nor...' as the major reason for claiming the lack of reality of pandemic diseases not taking into account the customary plural dimension of such statements while the teachings of customary plural have been in the narrations and discussions related to the conflict between the narrations from the time of presence of the Innocent Imams (pbut).

On the other hand, they have referred to some other narrations from the Prophet

(pbuh) as evidence for proving the denial of pandemics by Islam without thinking about the conditions under which they have been issued and other points related to these narrations. Among these narrations is a statement from the Prophet (pbuh), who states: "Escaping from cholera is like escaping from the battlefield" (4). There are also many narrations mentioned by the public that prohibit people from entering or getting out of a land that has been inflicted by cholera (5). Being strict about the superficial meaning of these narrations and limiting themselves to the statements from the Prophet (pbuh), they have closed the door of science to themselves via the Innocents. With regard to the narration of interest, Halabi states: "I asked Imam Sadiq (pbuh) about cholera, which had spread in a part of the city, about whether a (inflicted) person can go to another part of the city or from that city to another land. Imam (pbuh) stated: It is not a problem; the Prophet prohibited it when this disease had spread among the enemy's border guards and everybody was escaping from cholera. So the Prophet (pbuh) stated: The person escaping from it (cholera) is like the person who is escaping from war" less their centers are left with no forces (6).

More than 1400 years ago, Islam not only accepted the reality of the pandemics but has also suggested the most scientific human finding (for controlling them), i.e. social distancing during the pandemics like Covid-19 drawing on different intra-textual reasons. Among them are 1) the statement from the Prophet (pbuh) cited by Sheikh Sadough (may God's mercy be upon him) with two pieces of

evidence: The Prophet stated "oh, people, God does not approve of (does not like to see) 24 things in you and wants you to avoid them; talking to a person inflicted by leprosy unless there is a distance of one hand between him/her and the inflicted person. He further stated: flee from a leper just as you flee from the lion" (3) and 2) The statement from the Prophet, who stated: "A healthy person should not go to a person who is inflicted by a pandemic" (7).

On this basis, it can be stated that the documents and evidence put forward by those who have a superficial understanding of the religious texts (textualists) for denying the reality of pandemics do not explicitly indicate denial of these diseases and there are other logical possibilities in these pieces of evidence according to the principles of customary understanding based on which one can never attribute the superficial view related to denying the reality of pandemic diseases. On the other hand, there are other explicit evidence about the position of Islam in this respect and acceptance of these diseases that remove all doubts in this regard. With the components of rationality based on the teachings from the narrations, Islam is not in conflict with the new findings in medicine and it encourages further development of new scientific findings that do not contradict the monotheistic principles (8).

Finally, it is suggested that the ground be provided for further research into and explanation of the lack of conflict between religion and health in the mentioned field so that researchers conduct further applied and strategic studies in line with this.

Please cite this article as: Soleymani S. The Corona Challenge: Textualism Versus Rationalism in Islam. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2022;8(Supplement): 1-9. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i-.38523>

تحدي جائحة كورونا بين النصية والعقلنة في الإسلام

سعيد سليمان id

مركز دراسات الدين والصحة، جامعة الشهيد بهشتي للعلوم الطبية، طهران، إيران.

المراسلات الموجهة إلى السيد سعيد سليمان؛ البريد الإلكتروني: saied.soleymani.98@gmail.com

معلومات المادة

الوصول: ٢٩ شوال ١٤٤٣

وصول النص النهائي: ١٤ ذى القعدة ١٤٤٣

القبول: ٢٩ ذى القعدة ١٤٤٣

النشر الإلكتروني: ٢٦ صفر ١٤٤٤

الكلمات الرئيسية:

الإسلام

العقلنة

كورونا

النصية

دفع تفشي جائحة كورونا أو كوفيد ١٩ وبالتزامن مع مساعي الأخصائيين في مجال الصحة، المتخصصين في العلوم الأخرى للبحث عن مخرج من هذه الأزمة الخانقة، بغية تجاوز العقبة الكأداء التي خلقتها الجائحة. فقد بذل هؤلاء المتخصصون جهوداً حثيثة في مجالاتهم من أجل إخراج الشعوب من عنق الزجاجة وإعادة الحياة إلى طبيعتها. وقد طرأت هذه الأحداث التي أعجزت البشر في عهد يسميه العالم الغربي بعصر التنوير والعلم. وهو عصر يركن إلى العقلنة ويعتبرها بأنها المخرج الوحيد من عصور الظلام. ومن هذه القناعة يستخف بكل ما يمت بالتعاليم الدينية والوحي بصله ويسقطه من حيز الأهمية العلمية. وفي ظل هذا التأكيد المتطرف على العقلنة، ينتهج الإسلام الحنيف منهج الاعتدال ويعرض أزهى أنواع العقلنة والوسطية والاعتدال.

ومنذ بدء الخليقة كان الإنسان ولازال يواجه أسئلة وتحديات تجلّت في العصور الأخيرة في أعقد صورها وخلقت إشكاليات جمّة. ومن أبرز الأسئلة التي بلورها عصر التنوير تتمثل في السؤال التالي: هل يمكن الوثام بين العقل البشري وبين العلوم الدينية والوحي الرباني؟ وهل تتلائم العقلنة مع الإيمان واللاهوت؟ أم لا مناص من اختيار واحد منهما على حساب الآخر؟ فقد انحاز الغرب في القرون الأخيرة للعقلنة والعلم البشري وأظهر عزوفاً متطرفاً عن التعاليم المسيحية، تجلّت في عصر الحداثة والعقلنة وإسقاط كل التعاليم الدينية من حيز الاعتبار (١).

ولإيجاد حلول لهذه التحديات التي أوجدتها جائحة كورونا والخروج منها، لم يضع الإسلام نفسه في هذه الحدود الضيقة التي رسمتها العقلنة والمجالات العلمية الحديثة التي فتحها علم الطب. ولكن قدّم حلولاً وسطية للإشكاليات المتعلقة بثنائية الدين والعقلنة وأعلن براءته من التطرف ووقف على مسافة واحدة بين العقيدتين. فبعد تفشي هذه الجائحة أصبح الإسلام في مواجهة أنصار تيار العقلنة وتيار العقيدة الدينية. فالتيار المنتصر للعقلنة والحداثة بكل تجلياتها يؤكد على إنجازات العلوم الحديثة ويرى أنّ هذه الإنجازات لا تتلائم مع العقيدة الدينية وتحتج على أيّ نوع من أنواع حضور اهل الدين في مجال الصحة العامة وسنّ قوانين عامة مستقاة من الشريعة، ترى أنّ المواجهة بين الدين والعقلنة تجلّت في جائحة كورونا وتناهي التعاليم الدينية مع العلوم الطبية. أمّا التيار الآخر فقد خضع لسُلطة النص ونظر إلى الظواهر من خلال العقلية النصية؛ والذي يمكن نعتة بتيار التشبث العقلي، يتميّز بالنزعة النصية للدين. لكن ما يجمع هذين التيارين هو أنّ كليهما لم يوليا إهتماماً بالعقلية وتحكيم العقل والحكمة في معالجة الأمور.

تسعى هذه المقالة ومن خلال فقرتين دراسة هذين التحديين في العالم الإسلامي وعرض نظرة الإسلام الحقيقي الوسطي الذي يتخذ موقفاً وسطاً في معالجة الشؤون الاجتماعية.

الفقرة الأولى: تحدي جائحة كورونا والعقلنة في الإسلام

أنّ سنّ القوانين الصحية عند تفشي الجائحة يشمل جميع المجالات ومن ضمنها مجال الدين وقد تترتب عليها بعض التضييقات التي لا مناص منها لإحتواء الأزمة. لكن بعض الأفراد يتجاهلون الأحكام العقلية في الإسلام، ومن هذا المنطلق لا يطبقون سنّ قوانين دينية متعلقة بالصحة العامة. وعلى الرغم من إطلاق هذه الأحكام المجحفة إلا أنّ الإسلام الوسطي وخاصة المذهب الأثنى عشري يتخذ موقفاً وسطاً ويسنّ قوانين نابعة من العقلية ويبرز أسنى تجلياته في الظروف المتأزمة مثل الظروف التي شهدناها في ظل تفشي الجائحة. وسوف نتطرّق إليها في ثلاثة فقرات.

الفقرة الأولى: لقد أحال الفقهاء وحتى الأئمة المعصومين منذ فجر الإسلام وحتى يومنا هذا، المسلمين إلى ذوي الإختصاص والخبرة. فجمع الفقهاء أكدوا في رسائلهم العلمية على وجوب الرجوع إلى العلماء والمتخصصين. يأتي هذا الوجوب مشروطاً بأن يقيم المختص دلائل علمية في صياغة كل رأي يصدره. أما في ما يتعلق بمواجهة جائحة كورونا فلا شك أنّ تشخيص الأحكام والقوانين منوط بالأطباء والمتخصصين بالمجالات الطبية. ومما لا شك فيه أنّ سنّ القوانين الصحية تأتي ملائمة ومواتية للقوانين الصحية والطبية.

الفقرة الثانية: وجود القواعد الفقهية القائمة على الأحكام العقلية المحكمة؛ تكون من ضمن قواعد وجوب صيانة النفس وقاعدة دفع الضرر المحتمل التي تقول أنّ احتمال تعرض الإنسان لأيّ أضرار أو أخطار تفرض عليه صيانة نفسه والأخرين وترى أنّ صيانة النفس من الواجبات والفرائض الدينية التي يجب أداءها والإمتثال لها.

الفقرة الثالثة: ترى هذه المقالة أنّ الدين يأمر بصيانة النفس من أيّ أذى من أوجب الفرائض على كل مسلم. والحجة على هذا الحكم الديني هو الكتاب والسنة والأحاديث التي وصلتنا من الأئمة المعصومين (ع) والحكم العقلي. والمقصود بهذا هو أنّ عملية استنباط الأحكام الشرعية حول صيانة النفس من الأذى ووجوب الإمتثال للقوانين المتعلقة بالصحة العامة، هي بمثابة مقدمات للإستدلال العقلي الذي أصطلح عليه بـ "المستقلات العقلية" بين جمهور الفقهاء.

بالنظر إلى الفقرات الثلاث الأتفة الذكر، يصبح الدين سباقاً في التأكيد على ضرورة صيانة النفس والإمتثال للقوانين العامة المتعلقة بالصحة. لأنّه يرى وجوب الإمتثال لهذه القوانين واجباً عقلياً وشرعياً. لقد اتضح أنّ الإسلام الصحيح لا يرى تضارباً بين العقل والشرع فحسب، وإتّما يعرض لنا تناسقاً وتلائماً قلّ نظيره في مجال الصحة العامة وخاصة مواجهة جائحة كوفيد ١٩ والتعاطي الوسطي والإعتدالي مع هذه الجائحة. فهو يقف على مسافة واحدة بين العقل والشرع ولا يرجح كفة على أخرى (٢).

الفقرة الثانية: تحدي جائحة كورونا والعقلية النصية في الإسلام

ليس من المستغرب أنّ تظهر تيارات فكرية نصية في الديانات السماوية

كالديانة الإسلامية التي تستقي قوانينها وأحكامها وحتى ألفاظها من الوحي الإلهي بصورة مباشرة. ترى هذه التيارات الفكرية أنّ لا معنى مبطناً في معاني الألفاظ. فدلالات كل ما أوحى إلى الرسول هي دلالات واضحة ولا تحتاج إلى تفسير أو تأويل. فهذا التوجه النصي يضم تحت عباءته جماعات إسلامية كبيرة وثمة جمهور لا بأس به من المسلمين يؤمن بالعقلية النصية. والقاسم المشترك بين هذه الجماعات هي أنّها تستهين بالتفكير وتحكيم العقل في الشؤون العامة والخاصة. ويقول معظم أنصار العقلية النصية أنّ المساعي التي تبذل من أجل فهم المعنى المبطن المحتمل للألفاظ لم يأت بنتائج وبيوء بالفشل لا محالة. غاية هذه الجماعات هي أنّ تعزو عدم وجود الجائحات والأمراض المعدية في الإسلام، في حين أنّ الطب الحديث أثبت بشكل لا يدع مجالاً للشك أنّ الجائحات والأمراض المعدية قد تصيب المجتمع البشري. من جانب آخر، روى لنا العلامة المجلسي (رحمه الله) نقلاً عن «الطبي» أنّ القوانين الطبية مادامت لا تتنافى مع الأصول الدينية فهي معتبرة شرعياً. ويتحجج أنصار هذا التيار ببعض الروايات مثل «لا عدوى ولا طيرة...» لإثبات عقيدتهم بعدم وجود جائحات، غير مبالين بعدم وجود جمع عرفي لهذه الروايات. في حين أنّ تعاليم الجمع العربي في الروايات والبحوث المتعلقة بباب التعارض بين الروايات، كانت موجودة منذ زمن الأئمة المعصومين (ع).

ومن جانب آخر يستشهد هؤلاء برواية عن الرسول الأكرم (ص) من دون تحكيم العقل فيها والظروف الزمنية المحيطة بها آنذاك، لإثبات عدم وجود أوبئة أو جائحات ونفي وجودها من وجهة نظر الإسلام. ومن بين هذه الروايات حديث للرسول الأكرم (ص) الذي قال فيه: الفرار من الطاعون كالفرار من الزحف (٤). وأيضاً روايات أخرى رويت عن العامة تؤكد على عدم التردد في الأمصار الموبوءة وعدم الدخول فيها أو الخروج منها (٥). إذن نرى كيف يغلق أنصار هذا التيار الفكري المتمسك بالتخشيب العقلي والجمود الفكري باب الفكر والحكمة باسم الأحاديث والروايات ويقولون الإمام ما لم يقله أو يحملون كلامه على غير محمله. كما يتحجج هؤلاء برواية أخرى هي: عن الحلبي، عن أبي عبد الله (عليه السلام) قال: سألت أبا عبد الله (عليه السلام) عن الوبا يكون في ناحية المصر فيتحول الرجل إلى ناحية أخرى، أو يكون في مصر فيخرج منه إلى غيره؟ فقال: لا بأس، إنما نعى رسول الله (صلى الله عليه وآله) عن ذلك لمكان ربية كانت بحيال العدو فوقع فيهم الوبا فهربوا منه، فقال رسول الله (صلى الله عليه وآله): الفار منه كالفار من الزحف، كراهية أن تخلو مراكزهم (٦).

فالإسلام وقبل ١٤٠٠ عام لم يؤكّد على وجود الأوبئة فحسب، وإتّما يوصي بوضوح بأخر ما توصل إليه علم الطب الحديث وهو التباعد الإجتماعي عند تفشي الجائحة والأوبئة المعدية كجائحة كوفيد ١٩ بالأدلة النصية المختلفة، نذكر منها ما يلي:

إلى الإسلام كما يوعزها أنصار العقلية النصية. بل يقف الإسلام في الطرف النقيض من موضع النصيين. بمعنى أنّ الإسلام صرح بوجود تلك الأمراض بصورة تبدّد كل الشكوك التي تحوم حول ما يوعز إليه من عدم وجود أوبئة. فالروايات والنصوص الإسلامية الصحيحة لا تتنافى مع كل ما توصلت إليه العلوم الطبية حديثها وقديمها. بل تؤكد الشريعة على طلب العلم والتقدم وفتح آفاق جديدة من العلوم المختلفة شريطة ألا تتنافى مع أصول الشريعة ومبادئها (٨).

في نهاية المقال نقترح إيجاد بيئة علمية مناسبة ومناخ تحاوري محايد للقيام ببحوث ودراسات تثبت عدم تنافي النصوص الدينية والروايات مع العلوم الطبية الحديثة في مجال الصحة العامة و رسم استراتيجية شاملة تثبت مدى تلاؤم التعاليم الإسلامية مع العلوم الحديثة بمختلف مجالاتها.

(١) روى الشيخ الصدوق (رحمه الله) بسندين عن رسول الله (ص) أنّه قال: إنّ الله كره لكم أئبها الأئمة أربعاً وعشرين خصله ونهاكم عنها وكره أن يكلم الرجل مجذوماً إلا أن يكون بينه وبينه قدر ذراعٍ وقال: فر من المجذوم فرارك من الأسد (٣).

(٢) روي حديث عن رسول الله أنّه قال: «لا يوردنّ ذو عاهة على مصحّ ولا مصحّ على ذي عاهة» (٧).

تثبت هذه الروايات وما ذكرنا من دلائل تقطع الشك باليقين وتفتّد الحجج الواهية التي يتحجج بها النصيون وأنصار سلطة النص لإثبات عدم وجود الأوبئة والأمراض المعدية. فهذه الأحاديث لم تنكر وجود الأوبئة وإثبات احتمالات عقلية أخرى مطابقة لأصول الفهم العرفي لتلك الأدلة. ومن هذا المنطلق لا يمكن إيعاز الاعتقاد بعدم وجود أوبئة أو أمراض معدية

يتم استناد المقالة على الترتيب التالي:

Soleymani S. The Corona Challenge: Textualism Versus Rationalism in Islam. Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat. 2022;8(Supplement): 1-9. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i-.38523>

چالش کرونا بین نص‌گرایی و عقل‌گرایی در اسلام

سعید سلیمانی ID

گروه معارف اسلامی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، تهران، ایران.

*مکاتبات خطاب به آقای سعید سلیمانی؛ رایانامه: saied.soleymani.98@gmail.com

اطلاعات مقاله

دریافت: ۱۰ خرداد ۱۴۰۱

دریافت متن نهایی: ۲۴ خرداد ۱۴۰۱

پذیرش: ۸ تیر ۱۴۰۱

نشر الکترونیکی: ۱ مهر ۱۴۰۱

واژگان کلیدی:

اسلام

عقل‌گرایی

کرونا

نص‌گرایی

در پی انتشار ویروس کووید ۱۹، همگام با متخصصان حوزه سلامت، متخصصان علوم دیگر نیز برای برون‌رفت از چالش‌های به‌وجودآمده در حوزه‌های مربوط به خود فعالیت‌های چشم‌گیری انجام داده‌اند. این همه در عصری رخ داده که دنیای غرب آن را عصر روشنگری نام نهاده است که بیشتر بر دلیل‌گرایی و عقل‌گرایی حداکثری یا عقل‌گرایی انتقادی به‌منظور بی‌اعتبار جلوه‌دادن آموزه‌های وحیانی پای می‌فشارد. در این بین اسلام ناب نوعی عقل‌گرایی اعتدالی را به منصفه ظهور گذاشته که با حکم قطعی عقل همراه است.

آدمیان همواره با پرسش‌هایی روبه‌رو بوده‌اند که امروزه شکل‌های تازه‌تر و چالش‌انگیزتری از آن را از سر می‌گذرانند. برخی از این پرسش‌ها عبارت است از اینکه آیا داده‌های عقل بشری با معارف وحیانی سازگار است؟ و آیا خردورزی و دین‌باوری با یکدیگر کنار می‌آیند یا آنکه لزوماً یکی از آن دو را باید به پای دیگری قربانی کرد؟ دنیای غرب در دوران گذشته، خردورزی و علم روز را فدای آموزه‌های مسیحیت می‌کرد و در عصر جدید عقل‌گرایی حداکثری و بی‌اعتبارکردن آموزه‌های دینی را ترجیح می‌دهد (۱).

اسلام برای پاسخ‌گویی به چالش‌های به‌وجودآمده توسط ویروس کرونا و مواجهه با دستاوردهای جدید علم پزشکی، خود را در تنگنای آموزه‌های بشری محدود نکرده و اشکالات حوزه عقل‌گرایی و دین‌باوری را به‌گونه‌ای دیگر حل کرده و از دام افراط‌ها و تفریط‌ها تبری جسته است. پس از همه‌گیری ویروس کرونا، اسلام با چالش‌های دو طیف عمده مواجه بوده است؛ یک طیف گروهی که در بحث علم و دین دستاوردهای علم جدید را در تنافی با آموزه‌های دینی می‌دانند و تبعیت عملی حوزه دین را از حوزه سلامت در حیطة وضع قوانین و آداب جدید کرونایی برنمی‌تابند و احساس تقابل حوزه دین با حوزه سلامت در آنان ایجاد شده است. طیف دیگر کسانی هستند که بر معنای ظاهری و ابتدایی الفاظ به‌کاررفته در متون دینی جمود می‌ورزند و رویکرد نص‌گرایانه به دین دارند که ویژگی مشترک هر دو طیف بی‌اعتنایی به خردورزی و اندیشه‌ورزی است.

در این سیاهه طی دو مرحله این دو چالش در دنیای اسلام بررسی و دیدگاه اسلام ناب در این باره بیان شده است.

مرحله اول: چالش کرونا و عقلانیت در اسلام

مرحله دوم: چالش کرونا و نص‌گرایی در اسلام

در ادیانی چون اسلام که مرجع اصلی پیروان آن متنی وحیانی است که حتی الفاظ آن نیز وحی مستقیم الهی است، پیدایش مکاتبی که بر معنای ظاهری و ابتدایی الفاظ به‌کاررفته در متون دینی جمود می‌ورزند، چندان دور از انتظار نیست. رویکرد نص‌گرایانه به دین طیف گسترده‌ای از افراد و گروه‌ها را در بر می‌گیرد که ویژگی مشترک آنان بی‌اعتنایی به اندیشه‌ورزی است. بیشتر نص‌گرایان بر این باورند که اندیشه‌ورزی در پی فهمی عمیق‌تر و فراتر از ظواهر الفاظ، راه به جایی نخواهد برد. آنان با این رویکرد در صدد طرح نسبت‌دادن نظریه «واقعیت‌نداشتن بیماری‌های واگیردار» به اسلام هستند و این در حالی است که واقعیت‌داشتن بیماری‌های واگیردار از دستاوردهای علم پزشکی جدید است. از طرفی علامه مجلسی (ره) به نقل از «الطیبی» اشاره می‌کند مادامی که اصول پزشکی ناقض اصول توحیدی نباشد، از نظر شرع معتبر است. این دسته با فهمی ظاهری و سطحی از برخی روایات مثل روایت «لَا عَدْوَى وَ لَا طَبْرَةَ وَ...»؛ یعنی «نه واگیر است و نه بدفالی و نه...» (۱)؛ با در نظر نداشتن وجه جمع‌های عرفی آن، آنها را اصلی‌ترین دلیل برای واقعیت‌نداشتن بیماری‌های واگیردار طرح کرده‌اند. این همه در حالی است که آموزه‌های جمع عرفی در بین روایات و مباحث باب تعارض بین روایات از زمان حضور معصومان (ع) مطرح بوده است. از طرفی روایاتی دیگر از پیامبر اسلام (ص) را بدون اندیشه‌ورزی درباره شرایط صدور آن و نکات حدیثی دیگر دلیلی دیگر برای عنوان‌ساختن مخالفت اسلام با واقعیت بیماری‌های واگیردار مطرح کرده‌اند. از جمله این روایات حدیثی از رسول خدا (ص) است که فرمود: «فرار از وبا مثل فرار از میدان جنگ است» (۳) و همچنین روایات زیادی که از طریق عامه در منع از دخول و خروج از سرزمینی که در آن وبا آمده، نقل شده است (۴). اینان با جمودورزی بر ظاهر این روایات و محدودکردن خود در احادیث نبوی، در علم را از طریق معصومان (ع) بر خود مسدود کردند؛ زیرا درباره حدیث محل بحث، حلبی می‌گوید: «از امام صادق (ع) درباره وبایی پرسش کردم که در گوشه‌ای از شهر پدید آمده بود و شخصی به گوشه دیگری می‌رود، یا از آن شهر به سرزمین دیگری می‌رود؟ امام (ع) فرمود: اشکالی ندارد، پیامبر (ص) هنگامی آن را ممنوع داشت که این بیماری در میان مرزداران دشمن بود که میانشان وبا افتاده بود و همه از وبا می‌گریختند. پس

وضع قوانین و آداب جدید بهداشتی در دوران کرونایی طبعاً شامل همه حوزه‌ها از جمله حوزه دین می‌شود که نوعی محدودیت در این حوزه را نیز در پی دارد؛ اما عده‌ای با نادیده‌گرفتن احکام مبتنی بر عقلانیت در اسلام ناب، تبعیت عملي حوزه دین را از حوزه سلامت در حیطة رعایت دستورهای بهداشتی بر نمی‌تابند. با این همه اسلام به‌ویژه مکتب امامیه نوعی عقل‌گرایی اعتدالی همراه با حکم قطعی عقل را در کشف احکام به منصفه ظهور می‌گذارد که در طی سه مطلب طرح می‌گردد.

مطلب اول: فقها از صدر اسلام تا کنون و حتی حضرات معصومین (ع)، مردم را در امور مختلف به متخصصان ارجاع می‌دهند و همچنین تمام فقها در ابتدای رساله عملیه خود، وجوب عقلی رجوع به عالم را مطرح می‌کنند و رجوع به متخصص را در صورتی که دارای دلیل عقلایی باشد لازم می‌دانند. در زمینه سلامت جان انسان‌ها در مقابل ویروس کرونا، بدون شک پزشکان و متخصصان حوزه سلامت، وظیفه تشخیص موضوع‌های احکام و بلکه تشخیص مصداق‌های موضوع احکام را در مسائل پزشکی عهده‌دارند و طبعاً این مهم با وضع قوانین بهداشتی جدید همراه است.

مطلب دوم: وجود قواعد فقهی که مبتنی بر حکم قطعی عقل است؛ از جمله قاعده وجوب حفظ جان و نفس و قاعده وجوب دفع ضرر احتمالی و قاعده نفی ضرر که در تبیین این قواعد حتی احتمال ضرر و ترس نسبت به جان انسان مقتضی وجوب و تکلیف شرعی دانسته شده است.

مطلب سوم: در زمینه موضوع این سیاهه، هیچ شک و شبهه‌ای برای حوزه دین وجود ندارد که قضیه حفظ جان از واجبات شرعی است و دلیل این حکم شرعی علاوه بر کتاب و سنت و اجماع کاشف از قول معصوم (ع)، حکم عقل عملی یقینی است؛ یعنی در روند استنباط حکم شرعی وجوب حفظ جان و لزوم شرعی رعایت قوانین بهداشتی، مقدمات استدلال عقلی هستند و از این نوع استدلال‌ها در بین فقها تعبیر به «مستقلات عقلیه» می‌شود.

با توجه به سه مطلب یادشده، حوزه دین نخستین گروهی است که قوانین و آداب حفظ جان و سلامت بدن را رعایت می‌کند؛ زیرا وجوب رعایت قوانین را علاوه بر واجب عقلی، واجب شرعی نیز می‌داند. اسلام ناب با این دیدگاه مترقی نه تنها بین عقل (علم) و دین تنافی نمی‌بیند بلکه نوعی همسویی حوزه سلامت و حوزه دین را در برخورد با کووید ۱۹ در حیطة عقل‌گرایی اعتدالی به منصفه ظهور می‌گذارد (۲).

بیماری‌های واگیردار ذکر کرده‌اند، صریح در معنای انکار نیست بلکه احتمالات عقلایی دیگری مطابق اصول تفاهم عرفی در آن ادله موجود است که به هیچ روی نمی‌توان با آن مستندات دیدگاه ظاهرانگارانۀ انکار بیماری‌های واگیردار را به اسلام نسبت داد و از طرفی ادله صریحی درباره‌ی موضع اسلام و پذیرش بیماری‌های واگیردار موجود است که تمام تردیدها را در این باره برطرف می‌کند. اسلام با مؤلفه‌های عقلانیت مبتنی بر آموزه‌های روایی در تعارض با یافته‌های جدید علم پزشکی نیست و نظر اسلام تشویق به پیشرفت هرچه بیشتر یافته‌های علمی جدیدی است که در تعارض با اصول توحیدی نباشد (۸).

در پایان پیشنهاد می‌شود بستر تحقیقات بیشتر و تبیین نداشتن تقابل حوزه دین با حوزه سلامت در حیطه ذکرشده فراهم شود تا محققان در این جهت پژوهش‌های راهبردی و کاربردی بیشتری انجام دهند.

پیامبر (ص) فرمود: «گریزنده از آن همچون گریزنده از جنگ است» تا مبدا مراکزشان از نیرو تهی گردد» (۵).

اسلام بیش از ۱۴۰۰ سال پیش واقعیت بیماری‌های همه‌گیر را نه تنها پذیرفته، بلکه علمی‌ترین یافته بشری یعنی فاصله‌گذاری اجتماعی را در دوران بیماری‌های واگیردار مثل کووید ۱۹ با ادله درون‌متنی مختلف مطرح نموده است. از جمله: (۱) حدیثی که شیخ صدوق (ره) با دو سند آن را از رسول خدا (ص) ذکر می‌کند: «پیامبر خدا (ص) فرمود: ای امت! خداوند بیست و چهار چیز را بر شما نمی‌پسندد و شما را از آنها نهی می‌کند: اینکه انسانی با جذامی سخن بگوید مگر اینکه میان او و جذامی به مقدار یک ذراع فاصله باشد و فرمود: از جذامی فرار کن همان‌گونه که از شیر فرار می‌کنی...» (۶) و (۲) حدیثی از پیامبر (ص) که فرمودند: «شخص سالم بر مریضی که بیماری واگیردار دارد، وارد نشود» (۷).

بر اساس مطالب یادشده می‌توان گفت مستنداتی که ظاهرگرایان متون دینی (نص‌گرایان) برای دیدگاه انکار

استناد مقاله به این صورت است:

Soleymani S. The Corona Challenge: Textualism Versus Rationalism in Islam. *Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat*. 2022;8(Supplement): 1-9. <https://doi.org/10.22037/jrrh.v8i-.38523>

References

1. Yousefian H. *Kalam-e Jadid*. 4 ed. Tehran: Samt; 2011. (Full Text in Persian)
2. Soleymani S, Farhadzadeh AM. The Consistency between Health Fields and Religion in their Approach to Covid-19. *Journal of Pizhūhish dar dīn va salāmat*. 2020;6(2):180-6. (Full Text in Persian)
3. Koleini M. *al-Kafi*. Tehran: Dar al-Ketab al-Islamiyah; 1987. (Full Text in Persian)
4. Mazandarani M. *Sharh-e al-Kafi-al-Osool va al-Aravzah*. Tehran: al-Maktab al-Islamiyah; 2003. (Full Text in Persian)
5. Hore Ameli M. *Vasail al-Shia'*. Qom: al-Bayt (AS) Institute; 1989. (Full Text in Persian)
6. Sheykh Sadoogh M. *Man la Yahzar al-Faqih*. Qom: Islamic Publications Office; 1993. (Full Text in Persian)
7. Majlesi MB. *Bihar al-Anvar*. Beirut: Dar al-Ehya' al-Torath al-Arabi; 1984. (Full Text in Arabic)

8. Soleimani S, Abdoljabbari M, Karamkhani M. A narrative view of communicable diseases: from reality to denial. *Islamic Studies in Health*. 2021;5(1):25-36. (Full Text in Persian)